

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

Nummer 2 • 2015 • Årgång 70

Brott och trygghet i storstäder

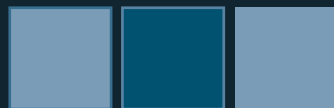
Den ljusnande framtid är vår!

Kriminella nätverk och social oro
Lars Nylén om metoder och åtgärder

Struktur i frivården
Samtal med Bente Resberg

Den centraliserade polisen
Reform med risker

Tidskrift för debatt om human kriminalvård
Grundad 1946 av Svenska Fångvårdssällskapet
Utkommer med fyra nummer per år.

- 3** Redaktören har ordet
- 4** Brott och trygghet i Göteborg
- 9** Kriminella nätverk och social oro
- 13** Optimism i frivårdens arbete
- 17** Att organisera bort det som inte går att organisera bort
- 21** Förändring är möjligt
- 24** Om besökslägenheter
- 26** Lennart Geijer, justitieministern som ville riva fängelserna
- 30** I korthet

Tidskrift för **KRIMINALVÅRD**

NR 2 • 2015 • ÅRGÅNG 70

REDAKTIONENS ADRESS

Tidskrift för Kriminalvård
Box 2562 • 403 17 GÖTEBORG

REDAKTION

Birgitta Göransson, ansvarig utgivare
0708-261200 • redaktion@tfkriminalvard.org

Gunnar Engström • 0705-180546
redaktion2@tfkriminalvard.org

Thomas Ekbohm • 0708-180544
redaktion3@tfkriminalvard.org

HEMSIDA

www.tfkriminalvard.org

REDIGERING

Frans Schlyter
webbredaktion@tfkriminalvard.org

GRAFISK FORM

FormaViva • Linköping

Manusstopp: nr 3 • 2015 är 24 augusti 2015

Tidskriften utkommer med 4 nummer per år.

Prenumerationspris 200 kr per år.

Medlemskap privatpersoner

inkl. tidskrift 150 kr per år.

Prenumerationsärenden och register

Hans-Olof Larsson • register@tfkriminalvard.org

Postgiro: 298060-5

Tryckeri: www.myran.biz

ISSN 0040-6821

Tidskrift för Kriminalvård utges sedan 1946

med Svenska Fångvårdssällskapet som ägare.

Åsikter och idéer som framförs i signerade artiklar
eller i intervjuer står helt för artikelförfattarens eller
den intervjuades räkning.

Redaktören har ordet

Välkommen till ett nytt nummer av Tidskrift för Kriminalvård. Under första delen av 2015 har fokus i media legat på gängbrottslighet och våld mellan gäng. Ursprunget är de allvarliga skjutningar som ägt rum i Göteborg mellan olika gäng men också på allmän plats, där oskyldiga och anhöriga skadats. Debattens vågor har gått höga om orsaker och lösningar. En krönikör i Aftonbladet Ehsan Fadajar menar att i Göteborg är segregationen total. Det stora gängkriget började 2001 menar han och har sedan dess bara blivit värre och värre. Hur det egentligen är får vi veta i detta nummer genom den 10-årskartläggning som genomförts av professor Sven-Åke Lindgren tillsammans med polis och socialtjänst i Göteborg.

För att hitta rätt åtgärder mot gängkriminalitet måste man veta vilka grupperingar det är, hur de är sammansatta och hur de "arbetar". Lars Nylén f.d. generaldirektör i Kriminalvården och f.d. chef för rikskriminalpolisen förmedlar i en artikel kunskap om gängbrottsligheten i Sverige och hur polisen och andra myndigheter bör arbeta för att bekämpa den.

Organisationsforskningen har visat att för att en organisation ska fungera bra får inte den operativa nivån vara isolerad från den strategiska nivån. Det måste finnas ett sunt flöde av information nerifrån och upp och uppifrån och ner. De som kan verksamheten bäst ska ha makten d.v.s. cheferna som leder arbetet och de professionella medarbetarna som utför arbetet gentemot "brukarna". Organisationsstrukturer ska i första hand svara mot basverksamhetens behov av stödjande strukturer. Den decentraliserade organisation som genomfördes 1998 upplevdes av cheferna som mycket effektiv eftersom ansvar, befogenhet och resurser var decentraliserat till första linjens chefer (kriminalvårdsinspektörer).

Idag ser vi en ny trend vid omorganisation av t.ex. polisen och kriminalvården – att centralisera administration av olika slag. Juridikprofessor Bo Wennström vid Uppsala universitet har specialstuderat polisorganisationen och analyserar effekten av detta.

Lennart Geijer reflekterade i Tfk 1982 över sin tid som justitieminister och kriminalpolitiken under 1970-talet. Tfk:s läsare får en sammanfattning av resonemangen i detta nummer.

Birgitta Göransson

Birgitta Göransson
redaktion@tfkriminalvard.org

Brott och trygghet i Göteborg

Göteborg är sedan länge en våldets huvudstad i Sverige, kan man få höra på gatan. Ingen stad med Göteborgs förutsättningar kan undkomma gängkrig, våld, dödsskjutningar och kriminalitet skriver Ehsan Fadakar den 22 mars 2015 i krönika i Aftonbladet.

För att få en gemensam bild över brottsutvecklingen i Göteborg har Social resursförvaltning i Göteborgs stad, tillsammans med polisen i Storgöteborg och Göteborgs universitet genom professor Sven-Åke Lindgren sammanställt en rapport över de tio senaste årens utveckling i Göteborg och även jämfört med utvecklingen i Stockholm och Malmö. (Rapport 1 i serien *Brott och trygghet. Social resursförvaltning Göteborgs stad 2014.*)

Sammanfattad av Birgitta Göransson

När man undersöker brott och analyserar omfattning, egenskaper och utveckling är det viktigt att använda olika källor. De källor som använts i denna rapport är polisens anmälningstatistik, trygghetsundersökningar med svar på frågor om brottsutsatthet och uppgifter från patient- och dödsorsaksregister. I Sverige har vi statistik om brott från 1700-talet och framåt. Uppgifter om trygghet och oro för brottslighet i samhället och för att utsättas för brott är däremot ett nytt fenomen som började samlas in sporadiskt under 1980-talet och som först 2005 ledde till att Brå fick i uppdrag att bygga upp den Nationella Trygghetsundersökningen (NTU).

Internationella trender

Den internationella trenden när det gäller brottslighet är att den minskar sedan 1990-talet särskilt i USA, England och Australien. Minskningen är särskilt stor i USA. Den är nere på en nivå jämförbar med 1980-talets. Brottsligheten minskar även inom EU-området och det gäller både vålds- och egendomsbrott. Minskningen i Sverige har inte varit så dramatisk men det är även här ett trendbrott.

Anmällda brott i Göteborg

Det totala antalet anmällda brott per 100 000 invånare i Göteborg har minskat. Nivån är 2013 lägre än 2002 och efter en viss ökning i slutet av 2000-talet kan man

notera en minskande trend sedan 2009. De flesta våldsbrott och egendomsbrott anmäls under helgerna med en topp på fredagsdygnet. På allmän plats anmäldes flest brott om hot, misshandel och sexualbrott. De flesta brotten begås i centrala Göteborg där flest brottstillfällen finns; mer än dubbelt så många brott jämfört med andra stadsdelar.

Anmälda brott per 100 000 invånare i Stockholm, Göteborg och Malmö

Brottstyp	Stockholm	Göteborg	Malmö	Hela riket
Misshandel	1 451	1 022	1 216	937
Olaga hot	687	545	780	547
Rån mot person	168	168	274	73
Sexualbrott	243	194	188	182

Anmälda brott per 100 000 invånare, 2009–2011, Stockholm, Göteborg, Malmö samt hela riket. Källa: Brå-rapport Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg (2012)

Siffrorna anger medelvärdet för de tre aktuella åren.

Göteborg ligger lägre än Stockholm och Malmö för samtliga jämförda brottskategorier förutom sexualbrott där Malmö ligger lägst. Skillnaderna är särskilt stora för misshandel och olaga hot. För den senare ligger Göteborg till och med under genomsnittet för anmälda brott i hela riket. Det är inte klarlagt vad skillnaderna beror på. Samma mönster gäller även för egendomsbrott vilket talar för att registrerade skillnader motsvarar en lägre faktisk brottsnivå i Göteborg.

Brott mot person i Göteborg

Data från sjukvården ger information om personer som vårdats för mer eller mindre allvarliga skador som uppstått till följd av övergrepp av annan person. När

det gäller det dödliga våldet hämtas statistiken från dödsorsaksregistret. Män drabbas av våld som ger behandlingskrävande skador i högre utsträckning än kvinnor.

Patienter med misshandelsskador som behandlats vid akutmottagningarna vid Sahlgrenska sjukhuset, Mölndal och Östra sjukhuset har totalt minskat under de senaste tio åren. Denna minskning gäller främst våld mot män. För kvinnor påvisas en mer skiftande utveckling, med upp- och nedgångar år från år. Antalet fall var år 2013 i stort detsamma som år 2003.

Personer med misshandelsskador som krävt somatisk slutenvård har under de senaste tio åren legat på cirka 130 - 170 patienter per år, varav männen svarar för i det närmaste 80 procent. Antalet fall 2012 och 2013 var bland de lägsta under de senaste femton åren.

Det dödliga våldet har inte ökat under de senaste 15 åren. Variationerna år från år är dock betydande. Det var fler fall i början av 00-talet än i början av 2010-talet. Det dödliga knivvåldet dominerar. Dödligt våld med skjutvapen svarar för en mindre del av det dödliga våldet. Under den senaste tioårsperioden är det framför allt 2013 som sticker ut med fem fall.

Våld anmäls i varierande utsträckning. Jämförelser mellan anmälningsstatistik och uppgifter från så kallade självdeklarationsstudier visar att bara 25 procent av våldsbrotten anmäls.

Skottlossningar i Göteborg

(Källa: Polisen i Storgöteborg)

Under 2013 förekom 59 skottlossningar inom Göteborg vilka kan relateras till samma grupper av personer. I några fall har skjutningarna lett till döden. Bland dessa kan noteras ett dubbelmord i Norra Biskopsgården. Skottlossningen är en del i en konflikt mellan flera nätverk bestående av kriminellt aktiva personer. Konflikterna handlar framför allt om makt och kontroll över narkotikahandeln. Det förekommer även inslag av personliga mot-sättningar som motiv för skottlossningarna. De flesta av de personer som ingår i nätverken har en bakgrund av tidig kriminell debut och misslyckad skolgång.

dats under dessa knappt två år. Bland de beslag som gjorts kan nämnas 22 automatvapen, 81 pistoler, sex gevär, ett pansarskott och en handgranat. När det gäller narkotika har drygt 67 kilo amfetamin beslagtagits tillsammans med drygt tre kilo heroin och ett antal kilo övriga narkotikaklassade produkter.

Brott mot egendom

I Göteborg har det totala antalet anmälda stöldbrott minskat under de drygt tio år som studerats. Minskningen från 2000-talets början till början av år 2013 är i storleksordningen 30 procent. En viss uppgång har skett från 2012 till 2013. Om detta är ett trendbrott eller en mer tillfällig uppgång får framtiden utvisa.

I linje med vad som tidigare redovisades för olika våldsbrott ligger Göteborg jämförelsevis lågt även när det gäller brott mot egendom. Det gäller genomgående, med undantag för skadegörelse, där Malmö uppvisar lägre siffror. Göteborg ligger under genomsnittsiffran för hela riket när det gäller bostadsinbrott.

Brottstyp	Stockholm	Göteborg	Malmö	Hela riket
Stöld, rån och häleri	9 052	8 413	9 543	5 843
Inbrottsstöld	1 361	1 167	1 311	1 003
Bostadsinbrott	330	214	354	222
Skadegörelse	3 881	3 532	2 330	1 926
Utpressning/ocker	41	33	62	28
Bedrägeri	1 115	1 000	1 646	1 195

Antal anmälda brott per 100 000 invånare, 2009-2011, Stockholm, Göteborg, Malmö samt hela riket. Källa: Brå-rapport Brottslighet och trygghet i Malmö, Stockholm och Göteborg (2012)

Sedan konflikten startade i september 2013 och fram till 23 maj 2015 har 83 skottlossningar kommit till polisens kännedom. Tolv personer har dödats och 53 ska-

Oro och otrygghet

Människors oro för brottslighet är större i de tre storstäderna än i landet som helhet, och oron är lägre i Stockholm än i Göte-

borg och Malmö (högst andel). Även otryggheten vid utevistelser är högre i de tre storstäderna än i landet som helhet.

För Göteborg gäller att otryggheten på grund av rädsla för att bli utsatt för personbrott har ökat under perioden 2006-2013. Ökningen är genomgående för alla stadsdelar. Den självrapporterade utsattheten för misshandel är större i Göteborg än i Stockholm och Malmö.

Otryggheten är högre (mer än dubbelt så hög) för kvinnor än för män, och äldre (+65) är mer otrygga än yngre. Nationella data visar att även utrikesfödda är mer otrygga liksom personer som bor i flerbostadshus. Boende i mer välbeställda stadsdelar i Göteborg som Centrum, Majorna-Linné och Västra Göteborg är mer trygga än boende i stadsdelar som Angered, Östra Göteborg och Västra Hisingen. Bryter man ned stadsdelarna i mindre enheter kan man notera att otryggheten är högst i Västra Biskopsgården, Nya Frölunda och Kortedala medan man upplever minst otrygghet i Södra Skärgården.

Sammanfattningsvis innebär det att det går åt rätt håll beträffande brotten:

- Flera brottskategorier har kontinuerligt minskat under lång tid
- Flertalet har minskat under de senaste åren
- För några har vi en ökning (sexuallbrott och bedrägeribrott)

Sammanfattningsvis innebär det att det går åt fel håll beträffande tryggheten:

- Oron och otryggheten är stor särskilt i storstadsområdena
- Otryggheten ökar och den är högst bland kvinnor och äldre personer
- Otryggheten är ojämnt fördelad: den är högst i stadsdelar med hög nivå av socioekonomiska problem och inom dessa särskilt hög i de mest utsatta områdena

Resultaten i den här rapporten baseras på kvantitativa mått. För att få en mer rättvisande bild av läget behövs en kvalitativt orienterad komplettering.

Samtidigt som en minskning av många brottskategorier noteras, både ifråga om personbrott och egendomsbrott, finns det oroväckande och problematiska inslag. Ökningen av anmälda sexuallbrott är ett sådant som ger anledningen till fördjupade analyser.

Ett annat betydande orosmoment är de så kallade gängskjutningarna i Göteborg. Under 2013 förekom 59 skottlossningar relaterade till samma grupper av personer, varav några hade dödlig utgång. Det rör sig om en geografiskt och socialt begränsad typ av allvarligt våld, med rötter i konflikter som rör makt över områden, narkotika- och vapenhandel, men också med betydande inslag av personliga konflikter. Även om våldet primärt är riktat mot personer i rivaliserande kriminella nätverk drabbar det indirekt hela Göteborg. Inte minst spår det på oron och otryggheten i de områden där det utövas.

En ljusnande framtid

Ett av de mest väletablerade kriminologiska sambanden är den mellan ålder och brott. Tonårstiden är den period då människor begår mest brott. Sedan minskar det under ungdoms- och vuxentiden.

I en nyligen publicerad studie kunde man påvisa en tidsspecifik generationseffekt, d.v.s. skillnader mellan samma åldergrupp vid olika tidpunkter (födda 1965, 1975 och 1985) med avseende på fällande domar. För varje decennium minskade antalet fällande domar för pojkarna. Minskningen gällde både pojkar födda i Sverige och pojkar utrikesfödda eller med utrikesfödda föräldrar. Minskningen gällde även pojkar med låga betyg, föräldrar med låga inkomster eller som haft socialbidrag i mer än tre år.

Brå:s skolundersökningar av 15-åringar för åren 1995-2011 visar också på ett positivt mönster. Brottslighet och socialt problembeteende har minskat. Vissa brott som stöld i affär, skadegörelse och inbrott har halverats. Nedgången är generell även om förändringarna över tid är svagare för flickor än för pojkar. Trenden slår igenom oavsett socialekonomisk status och demografisk tillhörighet och den är märkbar även hos de mest brottsaktiva. Vid mätning av ungdomars värderingar visas att de blivit mindre tillåtande och mer avståndstagande till brott och sociala problembeteenden.

Liknande resultat finns i rapporterna om den remarkabla brottsminskningen i länder som USA, England, Tyskland, Frank-

rike och andra EU-stater från 1990-talet och framåt. I många länder ser vi samma sak. Unga människor är påfallande nyktra och skötsamma. Andelen som prövar illegala droger och dricker alkohol är betydligt lägre än för tio år sedan. Tonårsgraviditeterna blir färre och andelen förstagångsdomda minskar kraftigt.

Vad kan denna positiva utveckling bero på? En viktig faktor är den intensiva uppkopplingen och aktiviteten på internet. Unga människors tidsanvändning och intressen har radikalt ändrats. Utrymmet för destruktiva aktiviteter som skadegörelse, stölder och bråk till följd av tristess, fylla och negativ gruppdynamik har kraftigt minskat. Samtidigt har kontakterna mellan föräldrar och barn/unga förstärkts. Rapporter talar om att man numera oftare gör saker tillsammans, och vetskapen om var andra familjemedlemmar är och vad de sysslar med är större.

Andelen unga som trivs i skolan har ökat, liksom de som tycker att lärarna är bra och har insikt om att skolprestationerna är viktiga som inträdesbiljett till en krävande framtid. Generationen unga födda under 1900-talets sista 15 år tycks kunna förena intresset för både det lilla och stora livet. De värdesätter och prioriterar hem, familj och jobb, överblickbarhet och trygghet, samtidigt som de har höga ambitioner och tydliga värderingar. En medveten och målinriktad generation. Vi tycks se ett nytt förhållningssätt, en ny mix som inkluderar mångdimensionell solidaritet och individualism. ■

Kriminella nätverk och social oro

Av Lars Nylén

Kriminella nätverk bland unga

I oktober 2014 redovisade Rikskriminalpolisen (sen årsskiftet delvis ersatt av den Nationella Operativa Avdelningen – NOA) en lägesbild över vissa kriminella nätverk i landet.

Rapporten uppmärksammades redan innan den var helt färdig. Det berodde säkert på att man på kartor ringade in ett 50-tal områden i 22 städer som särskilt drabbade av lokala kriminella nätverk. Situationen betecknades som bekymmersam. Flera av områdena var socioekonomiskt utsatta och präglade av utanförskap enligt regeringens kriterier. Den samlade bilden fick många att fråga sig om landet blivit laglöst. Nu pågår ett arbete med att revidera rapporten för att så småningom få fram en nationell verksamhetsinriktning. Sammantaget med en BRÅ-studie (2012) blir bilden många områden som präglas av etnisk segregation, hög arbetslöshet, låg utbildningsnivå och höga ohälsotal inklusive missbruk och personlighetsstörningar. Det är också väl dokumenterade bakgrunder hos dem som sitter i de svenska fängelserna.

Även om lägesbilden ur nationell synvinkel tycks detaljerad är den ändå en generalisering. Självfallet är det många olika orsaker bakom problemen och även om problemen finns där över en längre tid måste de tacklas långsiktig utifrån hur de konkret ser ut för stunden. Det kräver en palett av insatser i samverkan mellan många och där betoningen fritt måste kunna variera för att möta de aktuella behoven. Eftersom vi betraktar tiden i fängelse som en parentes i en individs liv är det viktigt att Kriminalvården med sina olika klientverktyg är med i bilden under hela klientresan. På så vis kan tiden i fängelse och med frivårdens stöd innebära positiva skillnader – enligt devisen ”Bättre ut”.

Som dagsländor

Kännetecknande för den här typen av nätverk har genom åren varit unga män som flockas kring ett fåtal tongivande personer. De hänger ihop i gäng, löst och ombytligt sammansatta av dem som träffas för stunden och beroende på vad de närmast har i kikaren. Vissa har uppväxtområdet gemensamt medan andra grupper mer bygger på släktband. Stölder, inbrott, våld gängen emellan och knarkförsäljning till kompisar i den nära kretsen kännetecknar deras brottslighet.

Mycket kretsar runt knarket

Narkotika är ett pådrivande problem i dramat och måste tacklas. Knark kostar pengar och det innebär ett riskmoment när det trasslar till sig med betalningen bland missbrukarna. Skuldförhållanden som leder till konflikter och bestraffningar uppstår lätt. Det är konkurrens om knarket och för att hålla greppet om sin egen ”marknad” kollas fordon för att hålla andra borta. Också från institutionsmiljöerna har vi belägg för hur knarket leder till oro, konflikter och våld och att man dras in i och fastnar i ett liv som missbrukare. Narkotikafria institutioner är däremot lugna platser, vilket visade sig tydligt då flera svenska slutna fängelser blev narkotikafria för snart tio år sen.

Här finns anledning att sticka in några allmänna ord om synen på narkotika. De unga har drabbats av Högsta Domstolens dramatiskt sänkta påföljdspraxis, den liberaliseringsvåg som sköljer fram rörande synen på cannabis och samhällets svårigheter att hänga med i narkotikaklassningen av nya designade preparat. Detta har fått negativa konsekvenser för ungdomarna, inte bara för myndigheterna i deras preventiva och repressiva uppgifter. ”Det är ju inte olagligt så då är det väl inte knark och inte så farligt längre”, är deras tolkning. Men syntetiskt designade nätdroger kan vara oförutsägbara och inte sällan livsfarliga. I Sverige har det inträffat flera fall av överdoser bland unga. I februari 2015 var 84 syntetiska cannabinoider klassade som narkotika eller hälsofarliga. Nya preparat klassas förhållandevis snabbt men det skulle kunna ske mycket effektivare. Möjligen kan vi nu se ett politiskt uppvaknande och få möjlighet till familjeklassning av THC, den aktiva substansen i cannabis. ”Norden ska vara narkotikafritt”, sa socialminister Karin Söder i Nordiska rådet i början av 1980-talet, men resan dit är stapplande och har visat sig svårare och längre än till månen.

I beskydd av gänget

De unga grabbarna drar fram på stan i skydd av sina gängkompisar. Status och respekt är viktigt och gänget stärker den svages självkänsla. Saker händer, men ganska planlöst, impulsartat och slumpmässigt. De provocerar och vet hur de ska dra igång bråk så att det är svårt för den som inte kan bakgrunder och sett början att klara ut vad som egentligen hänt och vem som är skyldig till vad. För ungdomarna kan det bli till en spännande katt- och råttalek. Det är ett brutalt och rått tonläge och ett surr i och runt gängen som man måste vara nära för att kunna tolka och förstå. En kränkning kräver snar hämnd, gärna mer än ”öga för öga”.

Gängen rör sig snabbt, skingras och samlas igen. I England kallar man det för ”steaming”. Ungdomsgängen drar som en ångpust eller tornado genom köpcentra och torg. Skadegörelse, bränder och stenar som kastas mot vad som helst - polisbilar, brandbilar, bussar, postbilar och sopbilar - skapar s.k. social oro. Först när övervakningskamerorna detaljgranskas förstår man vad som hände. Beteendet känns igen från huliganismen, när vissa supportergrupper sveper fram längs gatorna eller brakar samman med sina opponenter eller polisen.

Oftast är det svårt att få vittnen att träda fram. Den utomstående som sett något tvekar att ge sig till känna, vill inte bli in dragen i en rättsprocess. Det är olustigt och känns inte värt risken. I gängen håller man tyst utåt. Den som golar behandlas hårt. Även den polis som är ovan vid den specifika gängmiljön kan ha svårt att förstå turerna. Risken är en negativ spiral där ordningen inte upprätthålls och brotten blir outredda.

En plantskola för brottslingar

En fråga är hur nära nätverken är den grova organiserade brottsligheten och den grövre outlaw-kulturen. Visst finns det samband. Många av de unga ser upp till de äldre och "framgångsrika" på brottets bana. Unga låter sig dras med i det grövre, blir gärna springpojkar för att med tiden få mer tyngre och lukrativa uppdrag. De äldre utnyttjar å sin sida unga i olika brottsupplägg, exempelvis att med moped transportera vapen, vilket minskar risken för att en äldre ska åka fast.

Opposition hör tonåren till men i nätverken finns en uppfattning att angrepp på samhällsföreträdare är ett naturligt och acceptabelt beteende och inte kriminellt. Samhället betraktas som något för andra och en kriminell yrkesbana det enda som räknas. Varför knoga som en Svenne när det bara är att ta för sig. En 20-plusare kan vilja avtjäna straffet i fängelse med hög säkerhetsklass. Att ha suttit på "bunker" är bevis om status och en friare anstaltsplacering en besvikelse.

Outlaws med egen rättsordning

Typiskt för de kriminella ungdomsgängen, huliganismen, den organiserade brottsligheten och outlaw-kriminaliteten är att man varken vill eller kan vända sig till rättsväsendet för att få konflikter lösta. Ingen anmäler och ingen vittnar. Man är inte intresserad av att polisen griper in utan sköter bäst sina egna angelägenheter. Och rättsväsendet kan inte tvinga någon att transportera fram vapen eller fixa med bilar vid nästa rån. Kronofogden står inte till förfogande för att driva in knarkskulder eller "böter" som bestämts av gängledaren och saknar dessutom den indrivningsförmåga som daglig dags visar sig i den kriminella världen. "Dömer" man fel trappas konflikten upp och finns

inte egna medlare till hands kan konfrontationerna bli allvarliga och även innebära dödsfall.

Ibland sprider sig de kriminella utslagen utanför det egna området. Den som inte har helt rent mjöl i påsen kan utsättas för beskyddarverksamhet och utpressning. Mer "vanligt folk" kan drabbas och ibland råkar man bara vara på fel ställe vid fel tid.

Sedan ett par år noteras fler skjutvapen i ungdomsgängen och vapnen används oftare för att skrämmas, hämnas och reda ut kränkningar och konflikter individer emellan och med gäng. "Dödsstraff", ibland efter egna "rättegångar", förekommer. Den senaste tidens utveckling i storstäderna med många skottlossningar, även urskillningslöst, med döda och skadade är fullständigt oacceptabelt. Man bryr sig inte ens om att utomstående personer kan var i skottlinjen.

Svensk Polis – ny sen 2015?

Lägesbilden överraskar knappast poliser eller andra på lokal nivå. Dessa "hot spots" är väl kända sen många år liksom gängens beteenden även om individerna skiftar med tiden och problemen tilltagit de senaste åren.

Att spanings- och utredningsläget är komplicerat är självklart och det är lätt att ingripa fel. Vad är orsak och verkan? En EU-stödd genomlysning av samverkan mot social oro som Stockholmspolisen gjort inom ramen för Järvaprojektet (2014) reflekterar många tidigare erfarenheter. Dramatiska yttringar har ofta sin grund i ett "trigger event", inte sällan ett polisingripande som inte motiverats väl utan uppfattats som fel eller trakasseri. Det blottar i sin tur ett förtroendegap som växt till sig under en längre tid mellan de unga och samhällets företrädare.

I strävan efter förmodad kostnadseffektivitet har dessutom samhället ofta koncentrerat sig, dragit sig tillbaka och dyker bara upp när det skorpat till sig. Även här är det dags att stoppa in några mer allmänna synpunkter.

I efterdymningarna till dödsskjutningen av Michel Brown i Ferguson, USA, har man dammat av Sir Robert Peel som skapade Londonpolisen år 1829. Bland annat konstaterade han att "the police's relationship to the public is central to crime control and a peaceful society". En växande amerikansk uppfattning är att den bästa lokala vardagspolisverksamheten utförs från näralliggande poliskontor som allmänheten lätt kan söka sig till. Kringfarande anonyma poliser i utryckningsbilar kan visserligen vara snabbt på plats vid larm men å andra sidan är det en dålig form för att bygga nära kontakt och långsiktigt förtroende. Även om de gör sin nytta i akuta situationer är de ineffektivare än det bemanade lilla poliskontoret när det gäller kontakter och trygghet och lokalsamhällets behov på längre sikt. Många avstår från att via larmnumret ringa efter en polisbil i erfarenheten av att sådana samtal om oro och "småsaker" aldrig kopplas vidare från callcenters eller ledningscentraler. Det är mycket lättare att titta in på en polisstation med bekanta ansikten. Man betonar att polisverksamheten mer och mer består av de två huvudgrenarna: dels lokal polisverksamhet, dels olika typer av spetskompetenser för det udda, extraordinära och internationella.

Även svensk polis måste jobba annorlunda och låta sig inspireras av tidigare framgångsrika exempel, erkänna förvärvad kunskap och beprövad erfarenhet och därifrån utveckla sin verktygslåda. Här finns läxor att lära. När det gäller gängen

och den sociala oron krävs närhet, kontakt, dagsfärsk information, omfattande samverkan mellan många organ och framför allt uthållighet. Inte ord utan faktiskt innehåll.

Samverkan måste ske i olika fora, även kvällar och helger, och involvera socialtjänst med fältassistenter, skola, fritid, väktare, frivården, missbruksvården, räddningstjänst, intresseföreningar, trossamfund, volontärer och föräldrar m.fl. Många framhåller betydelsen av kontinuitet, förståelse och förtroende för varandras respektive roller.

Också inom kriminalvården måste arbetet med dessa gängknutna individer bygga på förvärvad kunskap, beprövad erfarenhet och en nära och aktuell kontakt och samverkan längst ut i organisationen. Inte minst gäller det arbetet med att förebygga gängbildning och med avhoppare.

Polisen har ansvar för att ta verkliga tag och inte bara gästa områdena i någon slags projektinsats. Det finns en huvuduppgift sen årtionden (1925 års polislag) att utföra: allmän ordning, utredning av brott och prevention. Nya namn på befattningar och enheter, "omskyltning med tomma kartonger" och omstökning i den övre myndighetsbyråkratin förändrar inte den bitvis svaga operativa produktionen. Det är det lokala arbetet som måste laddas upp med beprövad erfarenhet samt ansvar och skyldighet att agera.

Landet är inte laglöst. Det väcks en del åtal i sammanhanget, men det behövs mer "polisverkstad" och mycket lokalt samarbete. Just nu känns det dock som om Polisen föddes år 2015 ur intet och börjar med byråkratin medan verksamheten får vänta. Kriminaliteten och ordningsstörningarna pågår däremot redan för fullt. ■

Struktur i frivården

Samtal med **Bente Resberg**, lärare i frivårdsfrågor,
på Kriminalvårdens personalutbildningscenter i Stockholm.

Av Thomas Ekbohm

Kan du berätta lite om hur du började i frivården och hur du har arbetat fram till nu?

Jag började vid Frivården i Örebro 2009, och kom då från en utredartjänst vid anstalten Kumlas riksmottagning för långtidsdömda män. Efter ett år vid frivården i Örebro flyttade jag till Stockholm där jag började arbeta som teamledare i en specialiserad grupp som heter IDAP/ROS, ett team som endast arbetar med klienter dömda för sexualbrott eller våld i nära relation. Därefter arbetade jag i Kriminalvårdens ungdomssatsning med ungdomar som var dömda till skyddstillsyn. Sedan tog jag ytterligare steg och började jobba med utbildning på PUC, Kriminalvårdens Personalutbildningscenter, här i Stockholm. Som studiebakgrund har jag en magisterexamen i sociologi.

Vad var det som lockade dig till frivården?

När jag arbetade vid riksmottagningen kände jag att jag skulle vilja följa ett ärende under en längre tid, att jag ville vara med i en klients förändringsprocess. Jag ville också ha en större arbetsytta och arbeta i olika samverkansformer med andra instanser i samhället.

Under dina första år i frivården. Vad såg du? Vad kände du? Blev dina förväntningar bekräftade? Eller blev du besviken?

Mina förväntningar infriades. Jag upplevde att jag fick mer ansvar. Det fanns ett stort handlingsutrymme i klientarbetet och för att ta del av samhällets resurser i övrigt. Jag fick möjlighet till att vara kreativ och hitta lösningar på olika problem.

Hade du då kanske någon vision att det faktiskt går att förändra frivårds-klienter?

Jag hade en sådan vision och har det fortfarande. Frivården ska dock ses som ett stöd i det sammanhanget då det är klienterna själva som gör förändringen och inte vi som gör det åt dem. En jätte viktig fråga för mig är samverkan, det är essentiellt i frivårdsarbetet.

Du ser tydligen möjligheter i frivårdsarbetet, dels i samtal, dels i samverkan så att klienterna kan komma tillbaka till samhället.

Ja, verkligen. Jag tror åtminstone att frivården med samlade resurser har stora möjligheter att påverka klienterna till att minska återfall i kriminalitet. Något jag har höga förväntningar på är STICS (Strategic Training Initiativ In Community Supervision) en återfallsförebyggande arbetsmetod som implementeras i frivården för närvarande. Jag tror på en gemensam modell för frivården som likriktar och tydliggör arbetet med behandlingsprinciperna RBM (risk, behov och mottaglighet).

Vilka är de främsta samverkanspartnerna?

Det är främst socialtjänsten, men beroendevården, psykiatri, arbetsförmedlingen hör också hit. När det gäller ungdomar så bör vi utveckla samverkan med polisen i högre grad. Klienterna finns i hela systemet.

Hur ser du på frivårdens förutsättningar i form av resurser? Behövs mer resurser?

Resurser kan vara kunskaper som personalen får i form av utbildning i principerna RBM, basutredning och STICS. Utbildning är en resurs. Programverksamhet är också en resurs. Vi har många olika program för att kunna matcha klienternas behov, individuella och i grupp, långa och korta. Vi har samverkansformer där frivårdsinspektörer har sin placering vid till exempel rättspsykiatri och vi har arbetsförmedlare som är tillgängliga på frivårdskontoren. Arbetet inom frivården utvecklas hela tiden och jag upplever att frivården är och kommer att bli en allt viktigare del av kriminalvården.

Om vi tänker på arbetsbelastning och antal klienter per handläggare, vilka tankar har du?

Jag arbetade inledningsvis i ett team där vi hade många klienter per handläggare och där arbetsbelastningen var hög. I ungdomssatsningen är det tänkt att man ska ha färre ärenden i syfte att ha mer tid för klienterna och få möjlighet att delta i samverkansmöten i högre grad. Jag upplevde att jag kunde göra ett bättre arbete när jag hade färre ärenden. Det är viktigt att ha tid till att möta personen framför dig och inte redan vara i nästa möte i tankarna.

Krav på dokumentation som införts senare år är det något som du tycker är en belastning?

Jag har inte tyckt att det har varit något större problem. Dokumentation är viktigt i klientarbetet för att kunna nå ett bra resultat och för rättssäkerheten. Datastödet som vi arbetar i är under utveckling för att bli mer användarvänligt och effektivt. Vad vi ska arbeta med och följa upp måste vara tydligt.

Vad tycker du om programverksamheten i frivården?

Jag tycker att det är bra att vi har så många olika påverkansprogram inom kriminalvården och att vissa program kan påbörjas i anstalt och fortsätta i frivård. Det är viktigt att göra en korrekt programbedömning utifrån klientens behov och förutsättningar. Det är också viktigt att vi utvärderar och utvecklar våra program för att bedriva en bra verksamhet.

Vilka redskap har frivårdens vid sidan av program? Om klienterna inte går i program, hur kan man då påverka dem?

Här kommer STICS som individuell samtalsmodell att vara en viktig del, och samverkan. Frivårdsinspektören kan informera, stödja och motivera klienterna till att ta del av andra insatser som finns i samhället.

Kommunerna är pressade och man har på sina håll minskat antalet socialsekreterare. Ser du några svårigheter i den situationen?

Jag har såklart exempel där samverkan inte har fungerat även om jag inte har stött på så mycket svårigheter. Men samarbetet kan absolut förbättras. Ibland kommer man av olika anledningar inte överens om planeringen. I vissa fall har vi olika defini-

tioner på våra klientgrupper som ställer till det med resursfördelning och handläggargarbyten, exempelvis unga där socialtjänstens definition skiljer sig från kriminalvårdens. Jag tycker att det är viktigt att vi kan finnas på plats hos varandra som ett led i ett utökat samverkansarbete. Det ger en direkt inblick i verksamheterna och arbetet effektiviseras.

Hur ser du på frivården som arbetsmiljö?

Jag upplever att jag som handläggare kan strukturera min egen tid, att den är relativt fri. Även om man till stor del arbetar ensam med klienterna så förutsätter arbetet regelbundna samråd med programteam eller i kollegium med andra handläggare. I svåra ärenden kan man vara två handläggare.

Frivården har ju blivit mer strukturerad än den har varit – ser du det som ett problem?

Frivården är i behov av struktur även om det inte får bli alltför detaljstyrt. Det måste finnas en tydlighet i våra arbetsuppgifter och det vi gör, det måste finnas en tydlighet för klienterna. Det är dock viktigt med viss flexibilitet och att kunna göra individuella anpassningar. Jag är mycket strukturerad som person. Så för mig fungerar det.

Frivården arbetar ju på två områden, med dömda till skyddstillsyn och med dömda som frigivits. Upplever du att det finns två slags frivård?

Skillnaden består främst i att de som står under övervakning efter att ha frigivits redan avtjänat större delen av sin påföljd som ett fängelsestraff. De som har dömts till skyddstillsyn har fått en dom som ofta är förenad med en eller flera föreskrifter. Dessa föreskrifter tydliggör vad övervak-

ningen syftar till. Jag tror dock att frivårdens arbete med strukturerade bedömningar kommer skapa bättre förutsättningar för ett behovsanpassat innehåll i både övervakning efter frigivning och vid skyddstillsyn.

Många gånger kanske inte anstalterna hinner förbereda de intagna på tiden efter frigivningen. Bör frivården fokusera mer på detta problem?

En intagen som ska ha övervakning efter frigivning får en frivårdsinspektör förordnad i början av sin verkställighet och inspektören är samordnare av verkställighetsplanen. Frivårdsinspektören och kontaktpersonen på anstalten ska samråda med varandra regelbundet under klientens verkställighet i anstalt och inför utslussningen. Har man som handläggare många ärenden så ligger fokus troligtvis på de klienter som redan har frigivits från anstalt och står under övervakning, kanske bör mer tid få avsättas till anstaltsklienterna. Det är viktigt att underlätta en god frigivning för klienten och att kontakter med exempelvis psykiatrin redan har initierats.

Går det att säga något generellt om dagens klienter. Är det missbruk och ADHD som speglar deras situation?

Många klienter har en komplex problematik som kräver individuella bedömningar och flera insatser. Det är viktigt att arbeta med kriminogena behov och framförallt klientens värderingar eftersom de värderingar vi har påverkar våra val och handlingar. ADHD är ett fokusområde för Kriminalvården just nu då många klienter misstänks ha en sådan problematik. I många fall finns även ett narkotikamissbruk som måste hanteras, men annars upplever jag att klienterna och deras behov skiljer sig från fall till fall. Det är en unik person som man ska arbeta med. Det är det som gör det så spännande.

Det verkar som du klivit in i frivården med friska ögon, du har trivts att arbeta med samma klienter under en längre tid och du har behållit din optimism att det går att göra något. Du tror på programverksamheten och har lyft fram vikten av samverkan.

Jag tror på frivårdens arbete. Det är dock viktigt att tänka brett och förena till exempel programdeltagande med andra behov som bedöms vara av betydelse för klienten. Vi måste ofta fokusera på flera faktorer när det gäller klienternas problematik för att öka chanserna till att nå ett lyckat resultat!

Tack Bente, tack särskilt för din optimism!

Den behövs i Kriminalvårdens arbete.

Att organisera bort det som inte går att organisera bort

Bo Wennström, professor i rättsvetenskap med inriktning på allmän rättslära vid Uppsala universitet, juridiska institutonen, har de senaste åren ägnat sig åt studier av polisverksamhet. Bland annat gav han 2014 ut boken *Svensk polis*. I Tfk debatterar han

omorganisationen inom polisen, där effektivisering söks genom administrativ centralisering. Kan en administrativ centralisering inom någon myndighet vara effektiv?

Av Bo Wennström

När detta skrivs har det snart gått ett halvår sedan den senaste stora omorganisationen av Polisen inleddes, 1 januari 2015. Men det är inte första gången Svensk polis omorganiseras. Blickar man tillbaka till 1925, när den moderna svenska polisen föddes, har cirka hundra utredningar gjorts om polisen. Tron har hela tiden varit stark på att problem – för problem med verksamheten har funnits – kan organiseras bort.

Vad innebär då reformen i korthet? 21 länspolismyndigheter blir en myndighet. Rikspolischefen får ett helhetsansvar för verksamheten och sju regioner har införts. Det är i korthet vad som har skett. Lyssnar man till förändringsapostlarna inom polis och förvaltning lägger de till det en hel del ideologi, som exempelvis att polisen ska närmare medborgarna.

I den här artikeln ska jag ta ett steg bakåt och betrakta reformen ur ett samhällsperspektiv. Vad är det egentligen man försöker lösa med reformen och kommer man att lyckas?

Polis och polisverksamhet

För att sätta in polisen i ett samhällsperspektiv måste först en åtskillnad göras mellan myndigheten Polisen och polisverksamhet. Det eftersom polisverksamhet är mer, bredare och involverar fler aktörer än myndigheten Polisen. Grovt sett kan vi dela in polisverksamhet i tre stora och tydliga delar: ordning och säkerhet, utreda & beivra brott och prevention. Det är polisverksamhetens tre ben.

Den uppgift som omfattar flest och tar mest tid i anspråk kan sammanfattas under rubriken ”ordningsverksamhet”. Därunder döljer sig mer än man först kan tro och det är också själva nyckeln till och basen för daglig polisverksamheten inom organisationen Svensk Polis.

Ordningsverksamhet är dock mer än det som organisationen Polisen sköter, särskilt om vi inkluderar begreppet säkerhet. Beger vi oss till ett bostadsområde, ett köpcentrum eller en flygplats blir detta särskilt tydligt. Det är inte polisen som dominerar, eller ens är ledande, inom domänen ordning och säkerhet. Det är något som polisen sköter tillsammans med andra, exempelvis bevaknings- och säkerhetsföretag. Tillsammans med, men inte alla gånger ens ledande. Det som har skett sedan 1960-talet och framåt är, för att tala klartext, till stor del en privatisering av ordning och säkerhet.

Konsekvenserna av detta har exempelvis blivit att där ingen betalar har vi en dålig tillsyn och bevakning och vi får där helt lita till att vara reaktiva när något händer.

Går vi sedan vidare i listan över uppgifter inom området polisverksamhet kommer vi snart till ”brott”, det vill säga att utreda och beivra brott. Polisen är en del av den så kallade rättskedjan: polis, åklagare, domstolar och i sin förlängning, kriminalvården. Ur det perspektivet är polisens uppgifter och plats i systemet tydlig och klar. Det är bara en domstol som kan döma, en åklagare som kan åtala men ... hur förhåller det sig egentligen med utredning av brott? Till att börja med är brottslig verksamhet många gånger gränsöverskridande, så för att nå resultat utredningsmässigt krävs att nationsgränser över-

skrids. Sedan har vi alla brott som begås av unga där det största ansvaret vilar på sociala myndigheter. Till det kommer det samarbete som många brottsutredningar kräver med andra myndigheter, som Skattemyndigheten och Tullen med flera. Och försäkringsbolagen har på grund av försäkringsskyddens utseenden övertagit visst annat. Sedan har vi det som ingen vill tala om, det nya. Vad jag syftar på är exempelvis nya former av upphovsrättsbrott i relation till nya medier och internet och hur de utreds. Utredningarna drivs ofta av stora advokatbyråer med stöd av internationella företag i mediebranschen. Vi har slutligen området ”*business security*”. Stora företag går sällan till polisen när det gäller patentintrång, bedrägerier, it-attacker; de har andra sätt att hantera frågorna på.

Om vi fortsätter beskrivningen av vad polisverksamhet är kommer vi sedan till allt det som går under beteckningen förebyggande åtgärder, prevention. Ordningsstörningar och brott ska enligt den rådande ideologin i möjligaste mån förebyggas. Polisen ska inte bara vara reaktiv utan också verka preventivt för att förekomma ordningsstörningar och brottslig verksamhet. Uppgiften är dock oändligt stor och svår att avgränsa mot vad andra gör. Den kommer också stundtals i konflikt med polisens övriga skyldigheter. För att hantera svårigheterna med att vara polis och samtidigt engagerad i prevention har man utvecklat en mängd olika strategier. Vill man vara elak kan man säga att dessa har ett tydligt sammanträdesfokus. Förebyggare inom polisen träffar andra förebyggare inom socialtjänst, landsting, räddningstjänst och frivilliga organisationer.

Prevention är en uppgift för många. Inget unikt destinerat till Polisen.

Detta är de tre ben polisverksamhet vilar på, ordning och säkerhet, utreda och beivra brott samt prevention. En omtyckt fras från politiskt håll för att plädера för omorganisationen är att den ”ger förutsättningar” för att lösa Polisens problem. Men varken problem med privatiseringen av ordning och säkerhet eller utredning av nya former av brott kommer man på så vis åt. För det krävs framförallt politisk vilja och politiska beslut.

Två linjer

En omorganisation av myndigheten Polisen berör således bara en del av det som kan betecknas som polisverksamhet. Ett ytterligare problem med omorganisationen är att det finns två linjer för styrning inom Polisen. Dels är Polisen som vilken myndighet som helst och styrs via uppdrag från regeringen. Dels har genom lag polisen anförtratts en mängs samhällsuppgifter som kräver rätt att använda tvång och våld. Men denna polisiära makt följer en annan linje. Den är given i lag och förordning till ”polisman”, vilket skapar en välkänd långtgående autonomi längst ut i organisationen. Ett fenomen som gäller för i stort sett alla polisverksamhet i västvärlden.

Vill man omorganisera Polisen är det viktigt att förstå dessa två skilda linjer för styrning av Polisen. I en stor del av polisens verksamhet finns exempelvis bara en nivå – polisman – nästa är åklagaren. Orsakerna till det finns att finna i exempelvis rättegångsbalken och förundersökningskungörelsen.

Vilken väg har man valt?

Det är således tydligt att omorganisationen bara berör delar av polisverksamhetens problem. Vilken väg har man då valt för reformen? Av någon anledning bestämde man sig tidigt för att göra tre saker samtidigt. Förändra management, organisation och verksamhet. Få böcker i management eller om organisationsförändring rekommenderar att försöka sig på ett sådant konststycke. Det brukar leda till kaos.

Förberedelsearbetet inför reformen var också omfattande. I två år arbetade den så kallade genomförandekommittén med förberedelserna. Man delade upp arbetet i ett oändligt antal arbetsgrupper och trodde sig genom att resa kors och tvärs i landet bygga förändringen på en bred dialog. Idag ligger resultatet av kommitténs arbete begravda i ett oändligt antal rapporter i ett digitalt arkiv. För varje dag som går blir det allt tydligare att kommitténs mödor tyvärr till största delen var bortkastade.

Vid ett seminarium som Kriminalistföreningen ordnade i början 2015 fick nye rikspolischefen frågan om han hade uppfattningen att han kom till ett dukat bord när han fick sitt nya jobb. Hans svar blev något förbluffande att han först trodde det men att han efter en relativt kort tid insåg att så inte var fallet och att i stort sett allt återstod att göra.

Men ska vi förstå den väg som valts för omorganisationen av Polisen bör trender av management och organisation inom staten beaktas. I början av 1990-talet gick staten över till så kallad uppdragstyrning. Förändringen brukar relateras till *New Public Management* (NPM), en i grunden politisk rörelse med ett huvudbudskap om att

offentlig verksamhet i största mån bör efterlikna privat verksamhet för att bli mer effektiv. Förvaltningen måste vara granskningsbar, mätbar, hette det. Vad detta lett till, menar kritikerna, är att demokratiska värden, rättssäkerhets- och professionsvärden minskat till förmån för mätbara värden som ekonomi, frekvens, mängd etc. Tydligt illustreras denna konflikt mellan två olika modeller när det gäller den så kallade ”pinnjakten”, inom Polisen, det vill säga när kontroller och ingripanden bara gjordes utifrån att uppnå uppställda mål istället för utifrån tjänstemännens, polisernas, bedömningar.

”Pinnjakten”, och NPM:s förödande inverkan på polisarbete har livligt diskuterats under senare år. Men frågan är om man inte är för sent ute i sin kritik. NPM är på väg ut och något annat håller på att ta över inom den statliga sektorn, nämligen drömmen om administrativ centralisering. Administrationen måste professionaliseras och effektiviseras, heter det nu. Det är bättre, säger man, att saker som görs sällan administrativt nere i verksamheten förs samman och läggs på en högre nivå där det kan göras mer ofta och därmed mer professionellt.

Ser man på de system för administrativ centralisering som införts är de ofta framtagna som generella modeller av konsultbolag eller i undantagsfall från högt specialiserade särskilda avdelningar inom en myndighet. Det som tyvärr ofta går förlost när dessa generella modeller används är kvaliteten i enskilda beslut. För man upp saker på en central nivå utförs arbetsuppgifterna visserligen oftare där, men för att uppnå kvalitet i varje enskilt beslut måste informationen ändå komma så nära källan som möjligt, det vill säga så nära verksamheten som möjligt. Baksidan av

administrativ centralisering har därför börjat visa sig; slagorden om professionalisering och effektivisering ekar tyvärr lika tomt som NPM:s löften om effektivisering.

Omorganisationen av Polisen, liksom förändringar inom Kriminalvården, vilar tyvärr tungt på drömmen om effektivisering genom administrativ centralisering.

Kommer omorganisationen att lyckas?

Omorganisationen av Polisen har små möjligheter att lyckas om man fortsätter på den inslagna vägen. För att det hela ska lyckas krävs två saker. Ett politiskt uppvaknande och en omorientering inom Polisen.

Politiskt måste man återvända till grundfrågorna angående samhällets hela polisverksamhet och besvara tre enkla frågor. Vad, hur och vem? Och därmed ta ställning i svåra frågor som den om privatisering av ordning och säkerhet och om utredning av nya former av brottslighet med IT-anknytning. Enkelt uttryckt är det som behövs att man rustar upp ramen för hela samhällets polisverksamhet så att tydliga svar ges även i förhållande till nya frågor och problem.

Det finns tecken som nu tyder på att en omorientering sker inom Polisen i förhållande till de ursprungliga intentionerna för reformen. Vi får se om det är fromma förhoppningar eller om en tillnyktring kommer att ske.

Sker inget utan man låter reformen rusa på åt fel håll kommer nog historiens dom att bli hård mot dem som initierade den i form av ministrar, politiker, utredare med flera. Vi får hoppas att en nyorientering sker och det relativt snart. ■

Förändring är möjligt

Av Eva Linghult

Eva Linghult (f.d. Edstedt) var chef över den nyinrättade kvinnoanstalten Färingsö mellan 1988 och 1993 och mellanspelade som biträdande kriminalvårdsdirektör i Malmö innan hon blev chef över behandlingshemmet Malins Minne, ett behandlingshem för mödrar med missbruksproblem och deras barn. Under 1970- och 1980-talen var hon nationell projektledare för att utveckla insatser mot narkotikaproblematiken i kriminalvården och personalutbildare.

Senaste numret av Tfk med dess tema om kvinnor glädde en gammal räv inom Kriminalvården. När jag 1988 tillträdde som chef på Färingsö hade Inga Mellgren på Stockholmregionen kämpat hårt för att skapa ett nytt renodlat kvinnofängelse. Då fanns på flera lokalanstalter insprängda platser för kvinnor i tro och förhoppning att kvinnor skulle ha hjälp av möjligheten att vistas nära hemmet. Tyvärr visade det sig att tron om en positiv inverkan var förgäves. Anstalterna var helt anpassade efter männens behov och intressen. Det fanns inga särskilda program eller inslag för att möta kvinnornas behov.

Att få starta något nytt som anstaltschef var en stor glädje och utmaning. Vad visste vi då om kvinnornas behov? Den erfarenhet som fanns på anstalten grundade sig på vad vi sett under den tid när kvinnor och män var blandade. Nu gällde det att söka kunskap och erfarenhet från andra. Vi hade stor hjälp av personalen på Hinseberg och Kvinnoforum, som då fanns i Stockholm under ledning av Bam Björling.

Tidigt utkristalliserade sig en profil på kvinnorna som skilde sig från intagna män:

- Kvinnorna var äldre än männen då de dömdes första gången, delvis på grund av att de dömts till fler skyddstillsynsdomar före fängelsepåföljden
- De var beroende av alkohol och narkotika i större omfattning
- Kvinnorna levde i stor utsträckning tillsammans med män med kriminalitet och drogmissbruk
- I relationer hade de ofta utsatts för våld
- Som barn och vuxna hade de utsatts för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld
- Många led av ätstörningar och andra självdestruktiva beteenden
- De hade ofta haft kontakt med psykiatri både som barn och vuxna
- Kvinnorna saknade sociala nätverk
- Nästan alla hade barn som var omhändertagna
- De såg sig som dåliga människor och mammor, mycket på grund av omgivningens attityder till dömda och missbrukande kvinnor

Med en sådan gedigen beskrivning såg vi det som en utmaning att ge dömda kvinnor en möjlighet till upprättelse och en nystart. Allt kunde vi ju inte hinna och klara under fängelsetiden men vi myntade begreppet *att så Färingsö frön*.

För att frön ska gro behövs en god jord och det blev hos oss att bemöta kvinnorna med respekt så att deras självbild kunde förändras i positiv riktning. För att kunna visa respekt måste personalen vara nära de intagna och se och påtala positiva förändringar. Därför skapades arbetslag bestående av intagna och personal som skötte anstaltens dagliga drift såsom matlagning, städning, tvätt, utstyrselar och enklare reparationer. Den första självhushållningen i kriminalvården redan innan begreppet myntades.

” *De såg sig som dåliga människor och mammor*

Det stora snickeriet på anstalten omvandlades till ett allaktivitetshus. Här fanns introduktionsverksamhet för de nyintagna, där man förutom information och behandlingsplanering sydde sin morgonrock att ha på sig vid urinprovskontroller.

Lokalen innehöll även bibliotek och möjlighet för samvaro på fritiden. Vi fann att kvinnorna hade större behov av samvaro och samtal med varandra och personalen än av fotboll och tyngdlyftning!

Vi växer alla av att kunna ta ansvar och att ta ansvar för djur och natur blev ett inslag i form av trädgårdsodling till självhushåll, ägg från de egna hönsen och för att det var kul - några minigrisar.

Behovet att prata om sig själv och hur vägen genom livet sett ut skedde i samtal om att vara kvinna, drogberoende och mamma. Tillsammans med duktiga personer från RFHL (Riksförbundet för hjälp åt narkotikamissbrukare) och personal från anstalten fanns tid att hitta nya vägar.

Sorgen över förlusten av barnen fanns möjlighet för kvinnorna att bearbeta och att hitta en ny mammaroll. En av anstaltens anställda skapade en föräldrakurs långt före begreppet fanns. Vi inspirerades av Birgit Althar Cederbergs arbete och långa kamp för kriminalvårdens barn och familjer. Precis utanför centralvakten byggdes en friggebod där barn och mammor fick vistas under helger.

För att förbättra kvinnornas hälsa knöts till anstalten en barnmorska och en gynekolog som hade kvällsmottagning på anstalten. Många av kvinnorna hade inte besökt en gynekolog på flera år och skrällen inför besöket gjorde att vi utvecklade ett särskilt lugnande och informerande väntrumssnack. En målsättning var att alla kvinnor skulle ha ett fungerande preventivmedel då de lämnade anstalten. Målet nåddes redan första året.

I övrigt etablerades nära samarbete med flera behandlingshem för en långsiktig nykterhet och drogfrihet. För att kunna hålla motivationen uppe behövde anstalten vara drogfri och vi fick använda mycket kontroll, samvaro med de intagna och delaktighet från deras sida. När anstalten inte under ett helt år haft några positiva urinprov (ankomster undantagna) firade personal och intagna med en hejdundrande fest med mat och underhållning.

Arbetet som gav så många kvinnor en nystart hade aldrig kunnat genomföras utan en fantastisk personal, erfarenheter från andra som gav oss kunskap och erfarenhet och inte minst de intagna kvinnorna som såg en möjlighet till ett nytt liv.

Idag kan jag önska alla kriminalvårdare att de liksom jag får möta många f.d. intagna som nu är allt från travkuskar till socialarbetare, receptionister, begravningsentreprenörer och författare!

Det hade inte varit möjligt om vi inte lyssnat på dem som visste mer än vi och som så generöst delade med sig av sin erfarenhet.

Verkligheten bakom orden

När jag nu läst Ulla-Maria Anderssons två böcker *Du skulle sagt som det var* och *Kära Hinseberg* slås jag tanken att de borde utkommit när jag var ny i kriminalvården. Hur ofta skrev jag inte ner uttryck som ”uppvuxen i en problemfamilj”, ”dålig kontakt med anhöriga eller trasslig uppväxt”.

” *Det gör ont när barnet far illa*

Ulla-Maria Andersson skildrar i första boken *Du skulle sagt som det var* det lilla barnets utsatthet så det kryper under skinnet. Hon låter oss läsare möta barnet genom henne själv som vuxen. Det gör ont när barnet far illa och bara möts av kärlekslöshet. Genom den fina skildringen av hur den vuxna kvinnan möter barnet, sakta närmar sig henne och vinner hennes förtroende så berättar barnet om övergreppen hon utsatts för. Jag känner att så skulle jag velat möta människorna jag mött i kriminalvården. Berättelsen beskriver barnets känslor och är så levande att det är som om jag var med i rummet.

Uppföljaren *Kära Hinseberg* skildrar samma barn som fyllda arton, vistelsen på Hinseberg och livet med droger och kriminalitet. Den unga kvinnan är kaxig och stolt och låter ingen sätta sig på henne innanför murarna. Samtidigt blir Hinseberg

en trygghet med fasta rutiner, mat och regelbundenhet. Fängelsetiden blir en tid för återhämtning och som läsare vill man bara att Katta vaknar upp och lämnar de destruktiva miljöer hon lever i. Romanen skildrar också livet på Hinseberg på 70-talet. Bara det ett tidsdokument med hönsen och allt. Boken slutar med att Katta är gravid och längtar efter att få hålla sitt barn i famnen, lukta och snusa vid halsen, byta blöjor och sätta på ren pyjamas. Ge barnet mat och sjunga vaggande. Sova nära, nära. Så beskriver Katta drömmen om livet som mamma. Jag vill så gärna att det ska bli så. I den planerade tredje boken av livet om Katta får vi veta.

Ulla-Maria Andersson är född 1956 och romanerna om Katta beskriver hennes liv. Idag arbetar hon sedan 20 år som terapeut på ett behandlingshem för kvinnor. År 1991 kom vändpunkten i hennes liv. År 2013 debuterade hon som författare och har för sina två romaner fått strålande kritik. Jag är glad, lycklig och stolt över att fått lära känna denna starka, modiga och begåvade kvinna redan under hennes fängelsestid. Och ännu gladare över att vara hennes vän nu när livet är snällt mot henne. Tänk om jag och alla andra kriminalvårdare haft en så levande berättelse – då kanske fler än Ulla-Maria fått ett bättre liv snabbare.

Till dagens kriminalvårdare skickar jag med ett tips om att lyssna på erfarenheten och sätt in den i er nya organisation och vardag. Skaffa en mentor kanske genom Kriminalvårdens kamratförening. Läs Ulla-Marias böcker och inte minst: glöm inte respekten för intagna och ert viktiga arbete. Låt oss öppna en dörr av hopp och förmedla tro att förändring är möjligt. ■

Om besökslägenheter

ITidskrift för kriminalvård 2/2014 menar Birgitta Göransson att vi vill ”stänga barnen ute från övernattning i besökslägenheterna” av säkerhetsskäl. Man kan också beskriva det som att Kriminalvården, med utgångspunkt från barnets bästa, inte vill låsa in barn under den tid då bemanningen är som lägst på våra anstalter.

Att sätta barns behov i främsta rummet innebär ibland att vi måste fatta beslut som vid en första anblick kan tyckas vara onödigt restriktiva och som inte gillas av alla.

Vi ska göra så mycket vi kan för att underlätta barns besök i anstalt och erbjuda så generösa besökstider som verksamheten tillåter. Men vi måste också ta hänsyn till den slutna miljö som är Kriminalvårdens vardag och ställa oss frågan om det verkligen är till barnets bästa att bli inlåst under så långa tider som det innebär när barn tillåts övernatta i anstalt. Vi kan inte

begära att ett barn ska göra personal uppmärksam på om något inte är som det ska under besöket. För mig framstår det som klokt att minska risken för att barn ska fara illa i vår slutna miljö genom att undvika övernattning. Det är under dagtid som barnet kan umgås med sin förälder, inte nattetid.

Att tvingas sova över inne på en anstalt, dessutom inlåst i en besökslägenhet, är inte att sätta barnets behov i främsta rummet. Det finns bättre sätt att underlätta barns kontakt med föräldrar som sitter i fängelse. Generösa besökstider, föräldrabildning, godnattsagor inifrån, återfallsförebyggande insatser och god utsluss- och frigivningsplanering är några exempel.

Henrik Svärd

Frivårdschef

TfK svarar:

Henrik Svärd menar att syftet med att inte tillåta att barn övernattar i en besökslägenhet är för att man beaktar barnens bästa och inte vill låsa in barn då bemanningen är som lägst på anstalten.

Barnombudsmannen förtydligar i rapporten *Barnperspektiv vid statliga beslut (Dnr:2.3:153/99)* vad som är barnens bästa. Det övergripande budskapet i Barnkonventionen är att barn ska respekteras som självständiga individer med okränkbara rättigheter. Principen om barnets bästa (Artikel 3) lyfts fram som den princip som ska vara vägledande för konventionen i stort. Det finns två sätt att avgöra vad som är barnets bästa och en kombination av dessa är att föredra.

- att studera vad vetenskapen och empirin säger
- att ta reda på vad barnet i fråga har för åsikt

Vad vetenskapen säger vet vi; barn tar skada av långa separationer från föräldrar de har en relation till. Socialstyrelsen konstaterade 1998 att konsekvenserna för barn att mötas av fängelsemiljö är mindre än bristen på kontinuerlig kontakt med den fängslade föräldern. Besök är viktigt både för barnen och den intagna föräldrarnas rehabilitering och förberedelse för ett familjeliv efter straffet.

Det andra är att ta reda på vad barnet ifråga har för åsikt. Hur beslutsfattaren beaktat barnets bästa i beslutsfattandet ska redovisas i beslutsprocessen. *Den vuxne beslutsfattaren ska ta reda på hur barnet upplever och uppfattar sin situation och inte bara agera utifrån vad man som vuxen anser vara barnets bästa.* För att kunna se och bedöma konsekvenserna för barnet måste beslutsfattaren anamma ett barnperspektiv, enklare uttryckt ”se med barns ögon”. I artikel 12 slås fast att barnet har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Konventionen sätter ingen nedre gräns för vilken ålder barnet ska tillförsäkras denna rättighet. För att komma underfund med vad som är bäst för barnet ska man tala med barnet själv. Konventionen reglerar inte hur barnet ska höras, men *att* det ska höras slås däremot fast. Inhämtar Kriminalvården alltid barnens åsikter?

Socialstyrelsen/Kriminalvårdsstyrelsen (1998) menar att besökslägenheter är av vikt för barnets känslomässiga mognad, att barnet får tillbringa sammanhängande tid med den fängslade föräldern och att man då kan göra vardagliga saker tillsammans. Det är just de intagna som inte har några andra möjligheter att vistas längre tider med barnen som kan få tid i besökslägenhet. De har inga permissioner och är inte föremål för utslussåtgärder. Barnombudsmannen har i utredning efter utredning föreslagit att besökslägenheter byggs på alla anstalter.

Birgitta Göransson
Redaktör

Lennart Geijer, justitieministern som ville riva fängelserna

Av Gunnar Engström

Lennart Geijer har beskrivits som en egensinnig vänsterradikal, som ville riva fängelserna och som stred för stärkt arbetsrätt och fri abort. Det var framförallt på det kriminalpolitiska planet som Geijer ville och kom att åstadkomma reformer. Geijer var riksdagsledamot för socialdemokraterna under 1962 – 1976.

Han var konsultativt statsråd under tiden 1966 – 1969 och från 1969 fram till 1976 var han justitieminister.

Lennart Geijer genomförde som justitieminister ett omfattande reformarbete inom kriminalvården. Under hans tid som justitieminister minskade antalet fängelseintagna från 4 700 till ca 3 300 och frivården fick en kraftig förstärkning med syfte att frivården skulle vara den naturliga formen för kriminalvård eftersom fängelsevistelse normalt är skadlig. I princip ansåg Geijer att långa frihetsberövanden skulle vara förbehållna de verkligt grova brotten.

70-talets kriminalpolitik

I samband med Svenska Fångvårdssällskapets 75-årsjubileum 1982 medverkade Lennart Geijer med en artikel i Tidskrift för Kriminalvård, där han ger sin syn på 70-talets

kriminalpolitik. Jag återger här en nedkortad version när det gäller hans syn på kriminalpolitiken och de reformer han genomförde under sin tid som justitieminister.

Inga fler Kumla-fängelser

Som ny på posten som justitieminister ställdes han omedelbart inför frågan: fler Kumlafängelser? Han hade inte närmare följt den hetsiga debatten men reagerade mot avstängningen av fångarna från ett normalt samhällsliv. En av de dåvarande regioncheferna hade kallat Kumla-fängelset ”ett missfoster, en betongfästning som tillkommit av en tillfälligt uppiskad opinion”. Fångvårdens byggnadskommitté, som sedan 1956 hade haft till uppgift att handha nybyggnadsverksamheten inom kriminalvården, fick nya direktiv. De nya direktiven till byggnadskommittén innebar att ett utarbetat förslag till Österåkers utformning fick göras om och inga nya Kumlamodeller fick byggas.

Fångstrejker och GD-skifte

Under hösten 1970 pågick omfattande fångstrejker och den nyutnämnde generaldirektören, Bo Martinsson, som hade efterträtt Torsten Eriksson, fick sätta sig i överläggningar med företrädare för perso-

naloch fångar. Drygt ett år senare träffades överenskommelser om vissa ändringar i reglerna för besök, censur och förrådsverksamhet.

Frivårdsreformen

Under 1971 mognade tanken på en omfattande reformering av frivården och hösten samma år tillsatte Geijer *Kriminalvårdsberedningen* med statssekreteraren Ove Rainer som ordförande. Beredningen gavs en bred parlamentarisk sammansättning för att lättare få fram de medel som behövdes, förutsatt att det gick att få enighet i beredningen. I direktiven underströks att arbetet särskilt skulle inriktas på åtgärder för att minska återfallsbrottligheten. Vidare sades att man skulle undersöka hur man kunde få ökat engagemang från arbetsmarknadsorganisationernas sida när det gäller att inplacera lagöverträdarna i arbetslivet. Lennart Geijer hade konstaterat att dittills hade reformverksamheten mest varit inriktad på reformer *inom* murarna: arbete, utbildning etc. Förberedelserna för frigivningen måste enligt Geijer börja samma dag som fången trädde in genom fängelseporten.

Kriminalvårdsberedningen följs upp

Kriminalvårdsberedningen var klar efter ett år och efter remiss hösten 1972 togs frågan om en reform av kriminalvårdens organisation och verksamhet upp i statsverkspropositionen 1973 och efter riksdagsbeslut trädde reformen ikraft 1 juli 1974 – ”Julirevolutionen”. Den innebar att frivården tillfördes 360 nya tjänster. Samarbetet mellan frivård och s.k. anstaltsvård skulle integreras och ett nytt anstaltssystem med riksanstalter och lokalanstalter skulle införas. Uppförandet av stora anstalter skulle helt upphöra. Anstaltsbyggandet planerades över en femtonårsperiod.

Kumларыmningarna, pressen och polisen

Egentligen var det enligt Lennart Geijer märkligt att det gick så bra att få igenom reformen. Under tiden hände det nämligen saker, som piskade upp reaktionära stämningar och nästan hysteri bland allmänheten. Så var nämligen fallet med Kumларыmningarna i augusti 1972 då femton fångar rymde från Kumla med tidningsrubriker: ”Sveriges farligaste förbrytare.” Det talades om mördare, knarkkungar och bedragare. Polisen yttrade: ”De tillhör eliten inom AB Svenska Brott.” ”Polisen fruktar en stor brottsvåg” löd en av rubrikerna. De flesta av rymningarna blev infångade inom några dagar och på tidningarnas ledarsidor tog man senare avstånd från vad de kallade ”hetsjakten” i TV, radio och tidningar. I pressuttalanden framhöll Lennart Geijer att det skedda inte skulle ändra inriktningen på kriminalpolitiken. Liberaliseringen skulle fortsätta för det stora flertalet fångar medan man fick räkna med restriktioner även i fortsättningen för den lilla grupp av fångar där samhällsskyddet så krävde.

På sensommaren 1972 kom en ny våg av ”brotthysteri”. Äldre människor tordes inte gå ut på kvällarna av rädsla att bli överfallna och rånade. Statsministern och Lennart Geijer i egenskap av justitieminister överhopades av anonyma brev med krav på ”hårdare tag” såsom införande av prygel och dödsstraff.

Brottskommissionen

Vid årsskiftet 1972/73 tillsatte regeringen den s.k. *brottskommissionen*. Det väckte stor uppmärksamhet i pressen och ledde till att det blev slut på tidningsskriverierna om den växande våldsbrottligheten samtidigt som de anonyma breven upphörde att komma. Samma uppmärksamhet

väckte inte Lennart Geijers beslut att inrätta *Brottsförebyggande rådet*, BRÅ. Geijers tanke var att i kriminaldebatten söka inrikta uppmärksamheten på åtgärder för att förhindra kriminalitet i stället för det ensidiga strafftänkande som dominerande debatten. Brottskommissionens förslag resulterade i en viss ökning av polispersonalen, men inte i en skärpning av straffbestämmelserna för våldsbrotten. Själv ansåg Geijer att BRÅ var en av de viktigaste åtgärder som han medverkat till.

Straffsystemet

Kriminalvårdsberedningen sade i sitt betänkande att frihetsberövande som sådant inte förbättrar den enskildes möjligheter till anpassning till ett liv i frihet. När det gäller frivården uttryckte man sig betydligt försiktigare: ”det är en utbredd uppfattning att ur individualpreventiv synpunkt bättre resultat nås genom kriminalvård i frihet än genom anstaltsvård”. Dessutom var frivården humanare och billigare.

Lennart Geijer fann det viktigt att gå till botten när det gäller de förhärskande teorierna om allmänprevention och individualprevention och undersöka vad kriminologerna och forskare hade att säga. Straffen ska påverka den som begått brott att inte återfalla i brott, det ska, som det heter medverka till hans anpassning i samhället.

Här citeras några av de forskare som Geijer tar upp i sin artikel i Tfk 1982.

Om *individualpreventiva teorin* sägs det:

John Andenaes (i Festskrift till Agge 1970): ”Totalresultatet av forskningen är att det inte tycks vara stor skillnad i återfallsfrekvensen om man väljer den ena eller andra reaktionen, villkorlig dom eller fängelse, kort eller långt fängelsestraff, öppna eller slutna anstalter – det är svårt att finna någon skillnad”.

Ulla Bondesson (i Fången i fångsamhället 1974): ”Om allmänheten upplystes om att frihetsstraffen etiskt är diskutabla, inte kan försvaras med effektivitetskriterier och statsfinansiellt är en mycket dålig lösning, håller jag för troligt att den allmänna opinionen inte behöver vara ett hinder för reformer i riktning mot ett avskaffande av denna strafform”.

Knut Sveri (1979): ”På grundval av existerande forskning har man lovat att dra den slutsatsen att fängelse med all sannolikhet är skadligt för individen och att man bör räkna med att fängelsevistelsen psykiskt och socialt är en medverkande faktor vid återfall i nya brott”.

Om den *allmänpreventiva* verkan av ett fängelsestraff att det avskräcker folk från brott sägs:

John Andenaes: ”Det finns mycket litet statistiska bevis för att straff har allmänpreventiv verkan. Kanske kunde man uppnå nästan samma resultat med böter och förlust av körkortet”. Men – tillägger han försiktigtvis - ”för att säga något mer bestämt om detta måste man gå mycket djupare i saken”.

En ung österrikisk forskare dr Werner Olscher (i *Recht und Strafe*, Wien 1976):

Varför straffar vi? Det är sällsamt säger han sedan årtusenden straffar människorna brottslingar. Och sedan årtusenden tvistar man om varför man gör det. De hittillsvarande straffteorierna har ett gemensamt att de är falska och efterhand konstruerade försök att rättfärdiga ett fenomen som ligger mycket djupare.

Avslutning

Enligt Lennart Geijers bestämda uppfattning kan frihetsberövande i någon form av fängelse bara försvaras med rena skydds-synpunkter och då gäller det människor

som yrkesmässigt bedriver brottslighet, narkotikalangare, grova våldsmän osv.

Fångantalet sjönk oavbrutet när Geijer var justitieminister 1969-76 från 4 700 till 3 300. *Vad berodde nedgången på?* Vissa direkta åtgärder kunde påvisas. Geijer genomförde att häktningstiden skulle avräknas i dom till fängelse. Vissa avkriminaliseringar ägde rum, t. ex. fylleri och vidare sänktes straffsatsen för grov stöld och grovt rån, men dessa åtgärder var enligt Geijer rent marginella när det gällde fångantalet. En viktig orsak var att domstolarna dömde till kortare strafftider och i ökad utsträckning till skyddstillsyn, villkorlig dom och böter. Geijer ville gärna tro att det var den ökade satsningen på frivården. Domstolsklimatet var så att säga ”milt” under dessa år. Vi diskuterade, säger Geijer, olika möjligheter att minska fångantalet genom att skaffa information om de försök som gjorts i England, Nya Zeeland och på andra håll med alternativ till fängelse. Det var fråga om s.k. Weekend-fängelser, skyddstillsyn med arbetsplikt i parkarbete o dyl. Avskaffande av fängelse för vapenvägrare och nyansering av rattfylleristraflet var andra frågor som stod på dagordningen. När det gällde försöket att nyansera rattfylleristraflet blev det tvärstopp för Geijer genom justitieutskottets motstånd.

Efter 1976 har det enligt Geijer blivit ett hårdare klimat inom kriminalpolitiken. År 1977 kom förslaget om Nytt straffsystem (BRÅ-rapport 1977:7), byggt på avskräckningsteorier och tal om att straffen ”skall göra ont”. En undersökning inom justitiedepartementet 1980 har visat att domstolarna i ökad utsträckning dömer till längre straff än tidigare. Efter 1976 har fångantalet ökat stadigt och närmar sig 1982 5 000.

Geijer avslutar sin artikel för TFK med att säga att det är ganska deprimerande att höra den ene efter den andre – det var tre justitieministrar sedan Geijer avgick 1976 – uttala att fängelsevistelse är skadlig för individen och att vi måste söka alternativ till fängelse samtidigt som man i handling lägger fram lagförslag om höjda fängelsestraff. De utredningar som arbetat med frågor om alternativ till fängelse har ännu inte resulterat i något konkret. Det är Geijers förhoppning att de frön som såddes på 1970-talet ska klara övervintringen och att det ska komma en vår, där de kan växa upp och bära frukt.

Artikelförfattarens kommentar

Under senare år har forskningen som bekräftar fängelsestraffens skadliga inverkan varit omfattande. Fängelsestraff har ingen avskräckande effekt och de ökar snarare återfall i brott enligt internationell forskning. Allt fler beslutsfattare uttalar sig numera tydligt att straffen bör leda till att återfallsfrekvensen sjunker och att dessa insatser bör vila på vetenskaplig grund. De försiktiga slutsatser som forskarna i Geijers artikel drar har således bekräftats.

Fröna som såddes i under 1970-talets kriminalpolitik har dessutom övervintrat med ökade alternativ till frivårdspåföljder som införandet av elektronisk boja (med den lägsta återfallsfrekvensen av alla påföljder), frivård med föreskrifter om vård för bland annat rattfyllerister (kontraktsvård) och samhällstjänst med arbetsplikt. Vid dramatiska brott är det ändå fortfarande ropen på hårdare tag som skallar och politiker tävlar om att komma med förslag om straffskärpningar. En kriminalpolitisk hållning grundad på vetenskap och erfarenhet kräver då en modig justitieminister. ■

I KORTHET

Längre strafftid för tidsbestämda livstidsdomar (Kortanalys från Brå 2015–03-24).

Under perioden 1975–2013 dömdes totalt 326 personer till livstids fängelse med en kraftig ökning fram till mitten av 00-talet på grund av att fler dömdes till fängelse istället för rättspsykiatrisk vård. Perioden 1965–1974 låg medelvärdet för tidsomvandlade livstidsstraff på 14 års fängelse, medan det under perioden 2005–2013 ökat till nästan 25 års fängelse. Skillnaden mellan den kortaste och längsta strafftiden har ökat under 2000-talet och var som störst år 2013, med 33 års skillnad.

Högaktiva lagöverträdare

Det är en liten grupp i samhället - omkring 12 000 personer i hela landet - som står för en stor del av brottsligheten. Ofta handlar det om ringa narkotikabrott, olika trafikbrott och stölder. I en kortanalys från Brå (2014-11-07) har man studerat tidigare brottslighet hos personer som lagförts under ett år och funnit att det ofta rör sig om personer med ett aktivt narkotikamisbruk, 8 av 10 högaktiva lagöverträdare har lagförts för just ringa narkotikabrott. Det här visar att missbruksbehandling är nödvändigt för de högaktiva lagöverträdarna, liksom en nära samverkan mellan polis och socialtjänst.

Vägra hata på Österåker

I media kan man läsa att unga människor radikaliserar. Kyrkor, moskéer och synagogor bränns eller förstörs. Människor mördas på grund av sin religiösa tillhörighet. Sveriges Interreligiösa Råd, med representanter för åtta religioner i Sverige, formulerade därför en budkavle med rubriken Vägra hata. Budkavlen har lästs upp i religiösa sammanhang i flera av Sveriges städer. På anstalten Österåker ville man vara med och förebygga och motverka våld. Pastor Bengt Ekelund NAV-ledamot på Österåker tog initiativ till att sprida budkaveln till personal och intagna. Budkaveln Vägra hata lästes upp på anstalten i mars 2015. Imamen Abdul Majid Khaled, den katolske prästen Morgan Elworth och pastor Bengt Ekelund deltog i ceremonin som innebar att uttalandet lästes upp på engelska, svenska och arabiska.

Sambandet mellan respekt, skam och grovt våld

Den amerikanske psykiatern James Gilligans har under flera decennier arbetat med grova våldsbrottslingar inom fängelser i olika delar av USA. Han beskriver att nyckeln till förståelse av brotten är ordet respekt. "Jag har aldrig blivit så respekterad som när jag första gången siktade på en person med ett vapen". Men vid fortsatta samtal kom han bakom den upplevda respekten och fann att alla våldsbrottslingar kände skam.

Inte över vad de gjort utan över sig själva. Gilligan påpekar att skam är en fruktansvärd känsla som bryter ner människor. Förödmjukelsen skapar en känsla av orättvisa som måste återupprättas. Genom våldet och brotten kände de sig starka och mäktiga.

Förtroendet för Kriminalvården ökade mest åren 2006-2010

BRÅ:s trygghetsundersökning 2014 visar att svenska folket känner sig tryggare och att förtroendet för rättsväsendet som helhet ökat. Sedan 2006 har förtroendet för rättsväsendet ökat med sex procentenheter, från 54 till 60 procent. Störst förtroende för rättsväsendet har de allra yngsta 16-19 år. Minst förtroende för rättsväsendet har de som tror att brottsligheten ökar. De som har lågt förtroende upplever också en större känsla av otrygghet. Andelen personer med stort förtroende för Kriminalvården var under samma period lägre än den andel som hade stort förtroende för polisen, åklagarna och domstolarna. Andelen personer i riket med stort förtroende för Kriminalvården ökade dock från 29 till 42 procent under åren 2006-10 för att därefter ligga stabilt runt 40%. Polisregionerna Öst, Mitt och Nord har under stora delar av mätperioden haft större andel personer med stort förtroende för Kriminalvårdens sätt att bedriva sitt arbete jämfört med genomsnittet i riket.

Bäste läsare av Tidskrift för Kriminalvård!

TfK har en mycket ansträngd ekonomi.
De bidrag tidskriften får täcker knappt porto och tryckkostnader.
Alla som är engagerade i arbetet med tidskriften arbetar ideellt.

Vi behöver dig som betalande prenumerant!
Gå till formuläret på hemsidan och anmäl dig.

Enbart prenumeration på tidskriften kostar 200 kronor per år
Medlemskap i Svenska Fångvårdssällskapet
inklusive tidskriften (privatpersoner) kostar 150 kronor

Plusgirokonto 29 80 60 - 5

Skriv namn och adress tydligt på avin
eller i meddelandefältet på internet.

Fyll gärna i din e-postadress
och anmäl adressändringar på hemsidan.

www.tfkriminalvard.org

